

КОРЕКЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

Мілевська О.П.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка*

ДО ПИТАННЯ ЕТІОТИПОЛОГІЇ ТРУДНОЩІВ НАВЧАННЯ ЧИТАННЯ УЧНІВ З КОГНІТИВНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Читання виступає як значуща форма психічної діяльності людини та значною мірою опосередковує процес її соціалізації. Правомірною вважати читання психосоціальною навичкою, адже воно формується на основі психологічних механізмів та виключно завдяки соціальним взаєминам «учитель-учень». Опанування молодшими школярами навички читання супроводжується труднощами, обумовленими складністю структури цього виду навчальної діяльності. Вона, в свою чергу, представлена сукупністю психофізіологічних функцій та навчальних умінь, зокрема діяльністю мнестико-інтелектуальних та оптико-просторових процесів, становленням та автоматизацією технічних операцій читання, інтеграцією мовленнєвих та мислиннєвих функцій тощо.

За умов нормотипового онтогенезу читацькі труднощі мають місце на початкових етапах становлення процесу читання, і є тимчасовими. Проте, за наявності у дітей когнітивних порушень, вони набувають стійкості, а в окремих випадках суттєво перешкоджають опанування школярем навичкою читання.

Аналіз наукових джерел (праці Н. Бастун, Л. Блінової, Т. Ілляшенко, В. Насонової, Т. Сак, В. Трасун та ін.) показує, що труднощі навчання у дітей зумовлюють такі когнітивні порушення: недоліки мовлення, дефіцитарність уваги, пам'яті, працездатності, емоційно-вольової сфери, зниження темпу і переключення психічних

процесів, сповільненість процесів прийому і переробки сенсорної інформації, недостатність мовленнєвої регуляції дій, слабкість пізнавальної активності, несформованою готовністю до напруженої інтелектуальної діяльності тощо [3, с. 43-45]. Учбові завдання, як правило, у цих дітей не викликають інтересу як певна інтелектуальна задача, вони не зацікавлені у їх вирішенні (В. Тарасун).

Зазначимо, що проблема труднощів навчання читання набула особливої ваги у зв'язку із впровадженням інклюзивної форми навчання, адже у педагогів виникає чимало запитань щодо роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Залишається відкритою проблема методичної та психологічної готовності учителів у цьому напрямку.

Не вдаючись до деталізації поліморфної категорії дітей, які охоплені інклюзивним навчанням, зазначимо, що більшості з них властиві когнітивні порушення – недоліки процесів сприймання та обробки інформації, порушення функцій пам'яті, уваги, недорозвинення мовлення, знижений рівень мислительних операцій та ін. Цей (хоч і неповний) перелік особливостей вказує на високу вірогідність виникнення труднощів опанування навчальними вміннями, в тому числі читацькими.

Оскільки науково-методична проблема труднощів навчання розглядається у діалектичній єдності педагогічного та психологічного підходів, стає очевидним, що ефективна допомога учням з когнітивними порушеннями у навчанні неможлива без виявлення психологічних причин труднощів їхнього навчання.

Метою нашого наукового пошуку є аналіз типових детермінант труднощів навчання читання у контексті когнітивних складових механізму читання. Вважаємо, що навчання дітей з когнітивним порушеннями повинно здійснюватися з урахуванням цих детермінант.

Відомо, що формування читацьких умінь відбувається у кілька етапів – опанування звуко-буквеними позначеннями, поскладове читання, становлення синтетичного читання (аналітичне), синтетичне читання (Т. Єгоров, О. Савченко, М. Оморокова, ін.). Характеристика

цих етапів широко представлена у методичній літературі (праці Г. Олійник, В. Науменко, О. Корнєв, А. Капська, Т. Горбунцова, О. Гончарова та ін.). Науковцями також узагальнено типові групи труднощів під час засвоєння дітьми навички читання. Серед них високою частотою відзначаються труднощі засвоєння графічно подібних букв, труднощі злиття букв у склади, складів у слова, труднощі втримування рядка, низька швидкість читання, труднощі розуміння прочитаного тощо (Т. Алтухова, Н. Локалова ін.). Зазначені труднощі стосуються рівня зовнішніх (видимих, фіксованих) проявів здійснення психофізичної діяльності. Натомість труднощі внутрішнього рівня, співставні з етіологічними факторами цих труднощів, залишаються прихованому від безпосереднього спостереження.

Відповідно, ми ставили перед собою завдання окреслити етіотипологію труднощів навчання читання з урахуванням когнітивної дефіцитарності.

На нашу думку, представлення саме такої детермінації допоможе скерувати корекційні дії учителя. Адже зовнішні прояви труднощів навчання (суто педагогічний аспект) традиційно коригуються педагогічними прийомами, що виправдано з огляду на методику навчання читання. Зазначимо, що такий підхід спирається на усунення виявлених (видимих) симптомів. Наприклад, за наявності в учня низької швидкості використовують тренувальні таблиці для розвитку швидкості читання; за наявності труднощів цілісного читання використовують прийом візуального підкріплення «предметний малюнок – друковане слово», тощо. Тобто активують певне навчальне уміння у спеціально створених умовах.

Разом з цим, урахування учителем причин психологічного рівня, які призводять до труднощів під час читання, сприятиме розширенню кола корекційних технік, які зможе застосувати учитель як самостійно, так і у парі з психологом чи логопедом.

Розглянемо етіологічні фактори та можливі зовнішні вияви труднощів навчання читання у школярів.

1. Несформованість просторових уявлень.

Типові труднощі читання: зчитування літер у зворотній послідовності, повторне читання або пропуск рядка, читання вище розташованого рядка; труднощі рухів очей зліва направо, заміни графічно подібних букв, порушення злиття букв у склади та складів у слова; труднощі переходу з конкретного плану до абстрактного; труднощі встановлення смислової ієрархії тексту та узагальнення змісту прочитаного.

2. Порушення процесів звукобуквенного аналізу, синтезу та фонетико-фонематичного сприймання.

Типові труднощі читання: порушення злиття букв у склади та складів у слова, змішування значень слів внаслідок звукозамін, порушення цілісного читання.

3. Недоліки у розвитку пізнавальних процесів (зокрема, недоліки узагальнень, конкретність мислення, синкретичність, однолінійність, інертність розумової діяльності; порушення пам'яті та довільної уваги).

Типові труднощі читання: змішування графічно подібних букв, порушення запам'ятання букв, погане запам'ятовування прози та віршів, перестановки складів, «втрата» рядка, повторне зчитування рядка, спотворення смислу слів, схильність до дослівного переказування, нездатність виділити головне, невміння здійснювати міркування над прочитаним, складність переходу з конкретного до абстрактного плану дії; нерозуміння переносного значення слів; формулювання неправильних висновків; невміння оперувати кількома сюжетними лініями.

4. Недоліками формування рухових навичок читання (труднощі чи порушення артикуляції, порушення окорухових функцій).

Типові труднощі читання: низька швидкість читання, поскладове читання, порушення виразності (темпо-ритмічних характеристик), змішування значень слів, ускладнення здійснення синтезу смислових одиниць тексту.

5. Несформованість процесів самоконтролю і саморегуляції.

Типові труднощі читання: невміння виявляти свої помилки; зростання кількості помилок до кінця роботи; виконання вимог вчителя не в повному обсязі.

6. Особливості темпераменту (холеричний) та нервово-психічного стану (астенічний).

Типові труднощі читання: флегматичний темперамент – пропуск і перестановка букв, складів, повільний темп читання, невиконання завдань в повному обсязі при обмеженні часу, сповільнене протікання розумової діяльності, порушення розуміння прочитаного; холеричний темперамент – квапливість під час читання, недочитування закінчень та речень, погане розуміння прочитаного; астенічний стан – погане запам'ятовування віршів та прози.

Проведений нами аналіз показує, що різноманітні труднощі навчання читання характеризуються полікаузальною та монокаузальною детермінацією (за Н. Локановою), зв'язок між різноманітними зовнішніми проявами труднощів та чисельними внутрішніми психологічними факторами, що їх спричиняють, можна зрозуміти, лише включаючи зовнішні прояви та наявні внутрішні психологічні умови у певну систему причиново-наслідкових залежностей.

Список використаних джерел:

1. Алтухова Т.А. Коррекция нарушения чтения у учащихся начальных классов с трудностями в обучении. – Белгород: Изд-во Белгор. гос. ун-та, 1998. – 116 с.
2. Локалова Н.П. Как помочь неуспевающему школьнику. – М.: «Ось-89», 2011. – 144 с.
3. Мілевська О.П. Навчання розуміння текстів молодших школярів із затримкою психічного розвитку : монографія / Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2016. – 202 с.
4. Тарасун В.В. Науково-методичні основи формування знань, умінь та навичок у дітей з труднощами у навчанні. – К., 1998. – 102 с.